



‘Meisje redt kleuter’

Het is niet makkelijk om koppenmaker te zijn. Onder grote tijdsdruk moet je elk artikel in de krant een kop geven die precies in de kolommen past. Soms gaat het mis – dat blijkt bijvoorbeeld uit veel bijdragen aan de rubriek ‘Ruggespraak’ in *Onze Taal*. Maar meestal laat de koppenmaker precies de juiste woorden weg.

Stel, de kop ‘Een meisje redt een kleuter’ is iets te lang voor het stuk dat eronder staat; een van de twee lidwoorden moet geschrapt worden. Welk zou u kiezen? De meeste koppenmakers geven in dit geval de voorkeur aan ‘Meisje redt een kleuter’ boven ‘Een meisje redt kleuter’. Dat blijkt uit onderzoek van de taalkundige Joke de Lange (1961), die onlangs promoveerde aan de Universiteit Utrecht.

De Lange onderzocht enkele honderden krantenkoppen uit *de Volkskrant*, *De Telegraaf* en *NRC Handelsblad* van het najaar van 2003. De voorkeur om het eerste lidwoord weg te laten kwam daaruit duidelijk naar voren. Bovendien bleken ook de lezers van kranten in een experiment een duidelijke voorkeur te hebben voor het weglaten van het eerste lidwoord.

Kleine kinderen zeggen ook vaak dingen als ‘boekje lezen’. Volgens De Lange slaan peuters daarbij net als kop-

penmakers eerder het eerste lidwoord van de zin over dan latere. Ze zeggen liever ‘Schaapje gaat een stukje lopen’ dan ‘Een schaapje gaat stukje lopen.’

■ GEESTELIJKE VERMOGENS

Wat verklaart die subtiele overeenkomst tussen kindertaal en krantenkoppen-Nederlands? Om die vraag te beantwoorden moeten we eerst begrijpen waarom taalgebruikers in het algemeen soms lidwoorden weglaten. Volgens De Lange heeft dat te maken met hersencapaciteit. Het is lastig om goede zinnen te maken of te begrijpen, en kleine kinderen moeten nog leren om zo’n ingewikkelde taak in één keer uit te voeren. Zolang dat niet lukt, laten ze minder essentiële onderdelen weg – zoals lidwoorden.

We mogen aannemen dat krantenlezers inmiddels wel over hun volledige geestelijke vermogens beschikken. Krantenkoppen moeten onder meer kort zijn omdat de ruimte op de pagina beperkt is, maar daarnaast is er volgens De Lange nog iets aan de hand. Een goede krantenkop moet snel begrepen kunnen worden, en dan helpt het om alles wat overbodig is, weg te laten. Lezers kunnen sneller beslissen of ze een artikel willen lezen als ze minder moeite hoeven te doen om een kop te begrijpen.

■ ITALIAANTJES

Hoe moeten we nu het verschil tussen het eerste lidwoord en het tweede begrijpen? De Langes verklaring is dat het brein een ‘opwarmingseffect’ kent. Naarmate de zin verder vordert, zijn er meer neuronen actief geworden en daardoor kunnen de hersenen als het ware ook meer aan. Wie ‘Meisje redt een kleuter’ leest, heeft er baat bij dat het eerste lidwoord is weggelaten, omdat zijn hersenen nog niet op volle kracht werken, zoals verderop in de zin wél het geval is. Daar is het weglaten van een lidwoord dus minder noodzakelijk, al komen dat soort constructies zowel in kindertaal als in krantenkoppen sporadisch voor.

Behalve het Nederlands onderzocht De Lange – die tijdens haar studie een jaar doorbracht in Milaan – ook het Italiaans. Ze gebruikte daarvoor precies dezelfde methode: ze onderzocht naast Nederlandse kranten de *Corriere della*

Sera en *La Repubblica*, ze legde aan Italianen in een experiment allerlei mogelijke inkortingen van krantenkoppen voor, en ze keek nauwkeurig naar de manier waarop kleine Italiaantjes hun zinnen inkorten.

■ MINDER MOEITE

Italianen zijn niet zo veel anders dan wij. Ook in Italiaanse kranten en Italiaanse kindermondjes worden lidwoorden weggelaten. Als je lezers van *La Repubblica* laat kiezen tussen ‘Leone ferisce un bambino’ en ‘Un leone ferisce bambino’ (‘Een leeuw verscheurt een kleuter’), kiezen ze doorgaans voor de eerste variant.

Dat is allemaal niet verwonderlijk als De Langes theorie klopt: alle mensen hebben de neiging om zuinig om te gaan met hersencapaciteit. En lidwoorden zijn in iedere taal relatief overbodige taalelementen als het om het overdragen van informatie gaat.

Wel bijzonder is dat Italianen bij alle toetsen die De Lange uitvoerde, systematisch minder lidwoorden weglieten dan Nederlanders. Als de redenering hiervóór klopt, zou dat moeten komen doordat het Italiaanse lidwoord minder moeite kost dan het Nederlandse. En dat is inderdaad precies wat De Lange bewees. Daarom levert het weglaten van een lidwoord voor een Italiaan niet zo veel winst op.

Op het eerste gezicht is dat verrassend, want het Italiaans heeft meer verschillende lidwoorden dan wij. Waar het Nederlands het met *de*, *het* en *een* moet doen, kent het Italiaans onder andere *il*, *lo*, *la*, *gli*, *le*, *uno*, *una*, *del* en *dei*. Je zou kunnen denken dat het ingewikkelder is om een lidwoord te kiezen uit zo’n grote verzameling. Maar hier staat iets tegenover.

De Italiaanse lidwoorden hebben allemaal een duidelijk omschreven plaats in het taalsysteem. Het verschil tussen *de* en *het* in het Nederlands is veel diffuser: het valt nauwelijks te voorspellen of een gegeven woord een *de*- of een *het*-woord is. Kennelijk maakt die onvoorspelbaarheid de keuze zó zwaar dat het in uitzonderlijke omstandigheden voordelig is om het lidwoord helemaal te laten vallen. ■



Taalkundige Joke de Lange promoveerde onlangs op krantenkoppen.